

بررسی دیدگاه‌های سردبیران مجلات علوم پزشکی ایران در مورد استانداردهای انتشار تحقیقات پزشکی

فریدون عزیزی*، آرش اعتمادی*، فرید رئیس زاده*، فرشید علاء الدینی*

*مرکز تحقیقات غدد درون ریز و متابولیسم ایران، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی-درمانی شهید بهشتی

خلاصه

سابقه و هدف: سردبیران نشریات پزشکی نقش بسیار مهمی در بهینه‌کردن وضع انتشار مقالات دارند. این مطالعه دیدگاه‌های سردبیران نشریات علوم پزشکی ایران و آگاهیشان را در مورد استانداردهای انتشار مقالات پزشکی بررسی می‌کند.
مواد و روشها: ۵۱ سردبیر از نشریات مصوب کمیسیون نشریات وزارت بهداشت دعوت شدند که تعداد ۲۷ نفر در مطالعه شرکت کردند. پرسشنامه‌ای خودایفا براساس سرفصلهای بیانیه ونکوور توزیع شد که شامل ۲۸ سؤال در ۹ گروه موضوعی بود. این گروه‌ها عبارت بودند از: داوری، تعارض منافع، معیارهای نویسندگی، ساختگی بودن اطلاعات، انتشار مجدد، وسایل ارتباط جمعی، آگهی، اختلاف اعضای گروه تحقیقاتی و اینترنت. آگاهی سردبیران از بیانیه ونکوور با یک روش امتیازدهی (حداکثر ۴۴ و حداقل ۴۶- امتیاز) امتیازدهی شد.

یافته‌ها: ۲۳ نفر از شرکت‌کنندگان سردبیر و ۴ نفر مدیر داخلی بودند. ۲۵ نفر مرد بودند و متوسط سن شرکت‌کنندگان $47/3 \pm 8/7$ سال بود. بیش از نیمی از شرکت‌کنندگان مدرک PhD داشتند. تمام مجلات از سیستم داوری استفاده کرده، اغلب ۲ یا ۳ داور داشتند. ۹۲/۶٪ مجلات نظر اکثریت داوران را معیار قبولی مقاله قرار می‌دادند و ۵۲٪ گاهی یا همیشه از داوران متخصص آمار استفاده می‌کردند. اکثر سردبیران معتقد بودند نوشتن متن اولیه مقاله و طراحی مطالعه، معیارهای نویسندگی هستند و بسیاری از آنها همین دو معیار را جزء بیانیه ونکوور می‌دانستند. ۷ مجله (۲۵/۹٪) هیچ آگهی تبلیغاتی چاپ نمی‌کردند. در میان سایر مجلات مقبولترین سیاست رد آگهی مربوط به محصولات مضر برای سلامتی (۸۵٪) بود. از ۲۷ مجله، ۱۲ مجله مستقلاً (۷ مورد) یا با واسطه در اینترنت عرضه می‌شوند و ۸۱/۵٪ سردبیران وجود یک سایت اینترنتی را برای مجله مفید می‌دانستند. در امتیازدهی آگاهی سردبیران، متوسط امتیازها $6/5 \pm 7/5$ بود. ۳۳/۳٪ صفر امتیاز، ۴۴/۴٪ امتیاز متوسط و ۲۲٪ امتیاز خوب کسب کردند و هیچ فردی امتیاز منفی کسب نکرد.

نتیجه‌گیری و توصیه‌ها: نتایج مطالعه نشان می‌دهد فرایند داوری مورد توجه تمام سردبیران مورد مطالعه است، با اینحال به نظر می‌رسد سیاستهای مجلات در این مورد کاملاً روشن نباشد. اغلب شرکت‌کنندگان کمابیش با معیارهای بیانیه ونکوور موافق بودند. انجام مطالعات دقیقتر و ایجاد تشکلهای سردبیران و صاحب نظران می‌تواند در افزایش آگاهی و عملکرد سردبیران مؤثر باشد.
واژگان کلیدی: سردبیر، نشریات پزشکی، استاندارد انتشار.

مقدمه

متنی رابه عنوان "شرایط یکسان مقالات ارایه شده به مجلات پزشکی" (Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals) تهیه کرده‌اند و استانداردهای انتشار مقالات را در آن فرمول بندی نموده‌اند (بیانیه ونکوور)(۱). در ایران نیز در سال ۱۳۷۸ پیش‌نویس

با گسترش علوم پزشکی و افزایش روزافزون مجلات پژوهشی، در سالهای اخیر روشهای مقاله‌نویسی و انتشار تحقیقات مورد توجه فراوان قرار گرفته است. کمیته بین المللی سردبیران مجلات پزشکی ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors)

۱- داوری (peer review) (۸ سؤال)، ۲- تعارض منافع (conflicts of interest) (۳ سؤال)، ۳- معیارهای نویسندگی (authorship) (۴ سؤال)، ۴- ساختگی بودن اطلاعات (scientific fraud) (۲ سؤال)، ۵- انتشار دوگانه (duplicate publication) (۲ سؤال)، ۶- وسایل ارتباط جمعی (mass media) (۱ سؤال)، ۷- آگهی (advertising) (۱ سؤال)، ۸- اختلاف اعضای گروه تحقیقاتی (Competing manuscripts based on the same study) (۲ سؤال) و ۹- اینترنت (۵ سؤال).

در همه سؤالات (بجز سؤالات گروه ۱ و ۹) ابتدا نظر پاسخ‌دهندگان در مورد موضوع، سؤال می‌شد و سپس از آنها خواسته می‌شد مواردی را که به اعتقاد آنان جزء بیانیه ونکوور هستند، از میان گزینه‌های داده شده انتخاب کنند. سؤالات گروه ۱ و ۹ تنها نظر سردبیران را جویا می‌شدند. ۲۱ سؤال بصورت بسته و حاوی گزینه‌های طراحی شده بود که پاسخ‌دهندگان می‌توانستند از میان آنها هیچ گزینه، یک گزینه یا بیشتر را که به نظرشان نزدیکتر بود، انتخاب کنند. ۷ سؤال نیز بصورت باز مطرح شد. همچنین سؤالات مطرح شده شامل ۹ سناریوی فرضی برای تصمیم‌گیری سردبیران بودند.

آگاهی سردبیران از اصول بیانیه ونکوور با استفاده از یک روش امتیازدهی بررسی شد. در قسمتهایی که مربوط به محتوای بیانیه ونکوور بود به هر انتخاب صحیح ۱ امتیاز مثبت و به هر انتخاب نادرست (اعم از علامت زدن گزینه نادرست یا عدم انتخاب گزینه درست)، یک امتیاز منفی تعلق می‌گرفت. به ۴ گزینه نادرست که اهمیت بیشتری داشتند ۱/۵ نمره منفی داده شد تا اگر فردی هیچ گزینه‌ای را انتخاب نکند، صفر امتیاز بگیرد. حداکثر امتیاز ۴۴ و حداقل ۴۶- بود و کسانی که هیچ اطلاعی از مفاد بیانیه ونکوور نداشتند، صفر امتیاز می‌گرفتند (امتیاز منفی به کسانی تعلق می‌گرفت که اطلاعات نادرستی در مورد بیانیه داشتند). نمرات براساس محدوده کسب شده به سه گروه صفر، متوسط (۱۳-۱) و خوب (۲۶-۱۴) تقسیم شدند.

پرسشنامه ابتدا بعنوان پیش‌آزمون در اختیار ۵ نفر از محققین مرکز تحقیقات غدد درون ریز قرار گرفت و تصحیحات لازم بعد از این مرحله در آن اعمال شد. زمان لازم برای

معاهده تهران تهیه شد که تلاشی در همین جهت به شمار می‌رود. به نظر می‌رسد تمام افراد دست‌اندرکار انتشار تحقیقات پزشکی، از قبیل محققین، نویسندگان و سردبیران با این اصول موافقت کامل نداشته باشند یا آگاهی تعدادی از آنان از مفاد این بیانیه‌ها کامل نباشد.

Good و همکاران در یک مطالعه بین‌المللی نتیجه‌گیری کرده‌اند، بیشتر سردبیران مجلات پزشکی به وجود تشکیلاتی جهانی برای سردبیران علاقمندند (۳). بررسیهای انجام شده در مورد معیارهای تألیف نشان می‌دهد همه محققین در مورد این معیارها با بیانیه ونکوور هم‌عقیده نیستند (۴، ۵). روند انتخاب داوران مقالات و نحوه داوری نیز در تمام مجلات یکسان نیست (۶).

برای بهینه کردن انتشار مقالات پزشکی و توافق در موارد اختلاف، باید شناختی از وضعیت موجود انتشار تحقیقات داشته باشیم. چنین مطالعاتی در جهان در حد محدودی انجام شده است و اغلب محدود به چند نشریه خاص بوده است (۷، ۸). در کشور ما بجز معدودی گزارشهای پراکنده مطلبی در این مورد در دست نیست. مرکز تحقیقات غدد درون ریز قصد دارد در طرحی وضعیت انتشار مقالات در مجلات علوم پزشکی ایران را بررسی کند و در اولین گام گزارش دیدگاههای سردبیران شرکت‌کننده در نشست عمومی انجمن سردبیران مجلات علوم پزشکی کشور در این مقاله عرضه می‌شود.

مواد و روشها

در تاریخ ۱۳۸۰/۲/۲۰ نشست مجمع عمومی انجمن سردبیران نشریات علوم پزشکی ایران همراه با کارگاهی تحت عنوان "هم‌اندیشی سردبیران نشریات علوم پزشکی ایران" برگزار شد. از ۵۱ سردبیر نشریات دارای رتبه علمی-پژوهشی از کمیسیون نشریات علوم پزشکی، دعوت بعمل آمد. از این تعداد ۲۷ نفر (۵۳٪) در جلسه یاد شده شرکت کردند که ۲۳ نفر سردبیر و ۴ نفر مدیر داخلی مجله بودند.

در ابتدای جلسه پرسشنامه‌ای بین شرکت‌کنندگان توزیع شد. پرسشنامه مورد استفاده بصورت خود ایفا طراحی گردید و شامل ۲۸ سؤال بود که به ۹ گروه موضوعی براساس سرفصلهای بیانیه ونکوور تقسیم شده بودند. گروههای یاد شده عبارت بودند از:

معیار قبولی مقالات در ۹۲/۶٪ مجلات تأیید اکثریت داوران بود. تنها سردبیر ۱ مجله اظهار داشت که حتی در صورت رد مقاله توسط داوران، در صورت اولویت داشتن موضوع تصمیم به چاپ آن می‌گیرد. تصمیم نهایی برای چاپ در ۷۷/۸٪ موارد توسط هیات تحریریه و سردبیر گرفته می‌شود. ۸۸/۹٪ درصد سردبیران (۲۴ نفر) اظهار داشتند که نظر داوران همیشه برای نویسندگان ارسال می‌شود. ۳ نفر گفتند که فقط در صورت پذیرفته شدن مقاله نظر داوران ارسال می‌گردد.

تعارض منافع (Conflicts of interest)

در مورد تعارض منافع، سردبیران در مقابل این پرسش قرار گرفتند که: اگر مقاله‌ای در مورد اثرات دارویی دریافت کنند که نویسندگان آن در شرکت یادشده مسئول کنترل کیفیت باشند، چه تصمیمی می‌گیرند. پاسخها نشان داد ۱۵ نفر (۵۵/۶٪) با این مقاله مشابه سایر مقالات برخورد کرده و ۱۱ نفر با سختگیری بیشتری با آن روبرو می‌شوند. ۱ نفر معتقد بود چنین مقاله‌ای باید رد شود. در مورد انتخاب داوران این مقاله ۴۴٪ تفاوت‌هایی قائل می‌شدند ولی این تفاوتها اغلب جنبه‌های مربوط به تعارض منافع را در برنمی‌گرفت و به توانایی‌های علمی داوران اشاره داشت. تنها یک نفر به موضوع تعارض منافع در این مورد اشاره کرده بود. در قسمت بعدی پرسشنامه از سردبیران خواسته شده بود اقدام خود را در مورد مقاله یاد شده در صورتی که خود نیز عضو هیات مدیره شرکت دارویی باشند، شرح دهند. ۳۳/۳٪ سردبیران در این مورد از تصمیم‌گیریهای مربوط به مقاله کناره‌گیری می‌کنند و ۴۰/۷٪ مانند سایر مقالات با این مقاله برخورد می‌کنند.

معیارهای نویسندگی (Authorship)

قسمت بعدی پرسشنامه بحث نویسندگان را پیش می‌کشید. در ابتدا سناریوی زیر مطرح شد:

مؤلفی با استفاده از اطلاعات موجود در بخش مدارک پزشکی یک بیمارستان، در مورد بیماران بخش اطفال که سه سال پیش از این بستری بوده‌اند، دست به نگارش مقاله‌ای می‌زند. او در مقاله‌اش نام بیمارستان و بخش اطفال را که اطلاعات در آن تولید شده‌اند، ذکر می‌کند. با اینحال جمعی

تکمیل پرسشنامه حدود ۳۰ دقیقه در نظر گرفته شد. با اینحال در صورتی که شرکت کنندگان نیاز به فرصت بیشتری داشتند، این زمان برایشان تمدید می‌شد. به این ترتیب مدت کل نظرخواهی به ۴۵ دقیقه رسید. داده‌ها توسط نرم افزار SPSS مورد آنالیز قرار گرفت. آمار توصیفی بصورت میانگین (و انحراف معیار) یا تعداد (و درصد) بیان شدند، مقایسه‌ها توسط Chi-Square و Mann Whitney U-test انجام گرفتند.

یافته‌ها

۲۵ نفر از شرکت کنندگان مرد و ۲ نفر زن بودند (هر دو خانم شرکت کننده سردبیر مجله بودند). متوسط سن شرکت کنندگان $47/3 \pm 8/7$ سال بود. جوانترین شرکت کننده ۳۴ سال و مسن‌ترین ۶۳ سال داشت. ۲۲/۲٪ شرکت کنندگان متخصص رشته‌های بالینی، ۲۵/۹٪ فوق تخصص و ۵۱/۹٪ دارای مدرک PhD بودند.

داوری (Peer review)

تمامی پاسخ‌دهندگان مجلات خود را دآوری شده (peer-reviewed) ارزیابی می‌کردند و ۹۸٪ مقالات در کل تحت دآوری قرار می‌گرفتند. تعداد داوران از ۱ تا ۵ متغیر بود (بطور متوسط ۲/۹ داور برای هر مقاله) و بیشتر مجلات از ۲ یا ۳ داور استفاده می‌کردند (به ترتیب ۴۴/۴٪ و ۲۵/۹٪). داوران در ۲۲٪ موارد توسط سردبیر به تنهایی، ۵۲٪ موارد توسط هیات تحریریه و در ۱۹٪ توسط هر دو انتخاب می‌شدند. تنها در ۱ مجله مدیر مسئول به تنهایی و در یک مجله مدیر مسئول و سردبیر داوران را انتخاب می‌کردند. معیارهای انتخاب داوران در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱: خصوصیات داوران از نظر سردبیران شرکت کننده

خصوصیت	تعداد موافقین	درصد
تخصص در رشته مربوطه	۲۷	۱۰۰
سابقه دآوری در مجلات	۱۴	۵۲
سابقه همکاری با مجله	۱۱	۴۱
تخصص در آمار و روش تحقیق	۱۰	۳۷
درمورد تمام مقالات	۴	۱۵
درمورد بعضی از مقالات	۸	۳۰
عضویت در هیات تحریریه	۳	۱۱
داشتن مقاله در زمینه مربوطه		

در سؤال بعدی از افراد خواسته شده بود معیارهایی را که به نظرشان ۱۰۰٪ ضروری هستند و فقدان آنها باعث حذف نام نویسنده می‌شود، نام ببرند. در برابر این سؤال ۲۵/۹٪ نوشتن متن اولیه مقاله و ۱۸/۵٪ تایید متن نهایی (دو معیاری که طبق بیانیه ونکوور ۱۰۰٪ ضروری‌اند) را نام بردند، با اینحال تنها ۲ نفر (۷٪) هر دو معیار را ذکر کرده بودند. ۴ نفر با تمام معیارهای ونکوور درمورد نویسندگی موافق بودند ولی تنها یکی از آنها می‌دانست که تمام این معیارها در بیانیه ذکر شده‌اند.

انتشار مجدد (Duplicate publication)

چاپ مجدد مقاله‌ای که قبلاً "بصورت خلاصه چاپ شده است، به نظر ۱۶ نفر (۵۹/۶٪) بلااشکال است ولی ۵ نفر معتقد بودند رضایت سردبیر مجله اول باید اخذ شود. درمورد چاپ مجدد مقاله بعد از چاپ در یک مجله خارجی، اکثریت پاسخ‌دهندگان (۵۱/۹٪) معتقد بودند اگر نویسندگان این موضوع را گزارش نکنند، مقاله به هیچ وجه قابل چاپ نیست.

از سردبیران سؤال شد درمقابل دو مقاله با نتایج متفاوت از یک مطالعه واحد چه اقدامی می‌کنند؟ ۱۶ نفر (۵۹/۳٪) تصمیم‌گیری را به مرحله داوری واگذار می‌کردند، ۸ نفر (۲۹/۶٪) انتخاب مقاله برتر را به عهده سردبیر می‌گذاشتند، ۴ نفر حاضر بودند در صورت لزوم هر دو مقاله را چاپ کنند و ۳ نفر معتقد بودند هر دو مقاله باید رد شوند.

از پاسخ‌دهندگان سؤال شد که اگر مقاله‌ای به دستشان برسد که به احتمال قوی آنرا ساختگی بدانند چه اقدامی می‌کنند؟ ۱۵/۴٪ خودشان به تحقیق در مورد این مسأله می‌پردازند، ۱۵/۴٪ از مرکز تحقیقاتی مربوطه درخواست می‌کنند تا تحقیق کند و ۱۸ نفر (۶۹/۲٪) هر دو این کارها را انجام می‌دهند.

ارایه یافته‌های پژوهش و آگهی‌ها

درمورد انتشار مقالات پزشکی برای عموم، ۶۶/۷٪ چاپ مقالاتی را که نتایج مهم و فوری برای بهداشت عمومی داشته باشد را مجاز می‌دانستند و به نظر ۴۰/۷٪ اخذ اجاره از مسئولین مربوطه ضروری بود.

از پزشکان عضو هیأت علمی شاغل در این بخش که به تشخیص و درمان بیماران در سه سال پیش پرداخته بودند به اینکه نامشان بعنوان مؤلف آورده نشده است اعتراض می‌کنند. نظر شما چیست؟

در این مورد ۲۰ نفر از پاسخ‌دهندگان معتقد بودند دلیلی به ذکر نام افراد یادشده نیست و ۶ نفر موافق ذکر نامها بودند. در مقابل سؤال بعدی از این ۶ نفر، ۳ نفر معتقد بودند صرف معاینه بیماران جزء معیارهای نویسندگی است و ۲ نفر از این ۳ نفر این معیار را جزء بیانیه ونکوور می‌دانستند ولی تنها ۱ نفر از این ۳ نفر آنرا معیاری ضروری می‌دانست. در مقابل از ۲۰ نفری که مخالف ذکر نام افراد یادشده بودند، ۷ نفر (۳۵٪) معتقد بودند صرف معاینه بیماران معیار نویسندگی است. ۴ نفر آنرا جزء معیارهای ونکوور می‌دانستند، ولی هیچکس آنرا معیاری ضروری نمی‌دانست. این تفاوتها از نظر آماری معنی‌دار نبود.

نظر پاسخ‌دهندگان درمورد معیارهای نویسندگی در جدول ۲ آمده است. همانطور که مشخص است مقبول‌ترین معیار (۸۸/۹٪) نوشتن متن اولیه مقاله است. همچنین معیاری که به نظر پاسخ‌دهندگان بیشتری جزء بیانیه ونکوور است، همین معیار (۴۸/۱٪) به علاوه طراحی مطالعه (۴۸/۱٪) بود.

جدول ۲: نظرات شرکت‌کنندگان درمورد معیارهای نویسندگی

معیار	افراد موافق با معیار (%)	افرادى که آنرا ۱۰۰٪ ضرورى مى دانستند	افرادى که آنرا جزء بیانیه ونکوور مى دانستند
نوشتن متن اولیه مقاله	۸۸/۹	۲۵/۹	۴۸/۱
طراحی مطالعه	۸۱/۵	۲۹/۶	۴۸/۱
نظارت فعال بر جمع‌آوری داده‌ها	۷۴/۱	۲۲/۲	۲۹/۶
دادن ایده اولیه طرح	۶۳	۲۵/۹	۲۵/۹
تایید متن نهایی	۴۸/۱	۱۸/۵	۲۹/۶
آنالیز داده‌ها	۴۴/۴	۲۲/۲	۱۸/۵
معاینه بیماران	۴۰/۷	۳/۷	۲۲/۲
تصحیح متن اولیه	۳۳/۳	۳/۷	۱۸/۵
مشاوره آماری	۱۸/۵	۳/۷	۱۱/۱
ارجاع بیماران به طرح	۱۴/۸	۰	۳/۷
جمع‌آوری نمونه‌های آزمایشگاهی	۱۴/۸	۳/۷	۳/۷
انجام رایگان آزمایشات تکمیلی	۱۴/۸	۳/۷	۳/۷
رسم نمودارها و ویراستاری متن	۱۱/۱	۰	۷/۴
تهیه بودجه و امکانات برای طرح	۳/۷	۰	۰
ریاست بخش محل انجام طرح	۰	۰	۰

بحث

اصلی‌ترین وظیفه سردبیر اطلاع‌رسانی درست به خوانندگان، توجه به صحت مقالات، و حفظ و ارتقاء کیفیت مجله است (۹). طبیعی است که باتوجه به چنین نقش مهمی نظرات سردبیران و توجه آنها به کیفیت انتشار مقالات اهمیت بسزایی می‌یابد.

مطالعه حاضر نشان می‌دهد تنها ۲ نفر از سردبیران نشریات شرکت‌کننده در انجمن یاد شده زن هستند. Dickerson و همکاران (۱۰) نیز در مطالعه دیگری بر روی نشریات اپیدمیولوژی نشان دادند که تنها یکی از ۷ سردبیر این مجلات زن بود که او نیز به طور مشترک این پست را به عهده داشت. این نسبت در مورد نویسندگان بسیار بالاتر بود و ۲۸/۷٪ نویسندگان مقالات در این مطالعه را زنان تشکیل می‌دادند. کمیته بین‌المللی سردبیران نشریات علوم پزشکی مجله‌ای را داوری شده می‌داند که "بیشتر" مقالات آن برای داوری توسط فردی که خارج از هیات تحریریه باشد، ارسال شوند. پاسخهای سردبیران در این مطالعه نشانه اهمیت فرایند داوری برای آنان بود. میزان مقالات داوری شده در این مطالعه (۹۸٪) از نتایج Colaianne (۱۱) در مطالعه بر مجلات موجود در ایندکس مدیکوس (۶۵-۵۶٪ مقالات) بیشتر است. با اینحال همانطور که وی نیز اشاره کرده است، به نظر می‌رسد انتشار روند داوری بطور شفاف نسبت به ذکر درصد مقالات داوری شده اهمیت بیشتری دارد.

در مطالعه حاضر ۳۷٪ مجلات در مرحله داوری از متخصصین آمار کمک می‌گیرند و ۱۴٪ دیگر نیز گاهی اینکار را انجام می‌دهند. Goodman و همکاران (۱۲) در مطالعه بر روی ۱۱۴ مجله علوم پزشکی گزارش کردند که یک سوم مجلات مورد بررسی در مورد تمام مقالات داوری آماری انجام می‌دادند و درنیمی دیگر از مجلات سردبیر تصمیم می‌گیرد که آیا نیاز به چنین داوری هست یا خیر. تعداد داوران در مطالعه حاضر ۲-۳ نفر بود که در مجلات خارجی نیز اغلب به همین تعداد می‌باشد (۱۴، ۱۳).

گرچه دریانیه ونکوور تصریح شده است که داوران مجله باید خارج از هیات تحریریه باشند، در این مطالعه ۸ مجله (۲۹/۶٪) داوران خود را از بین اعضای هیات تحریریه انتخاب می‌کنند. این موضوع تا حدی به روشن نبودن

از میان ۲۷ مجله، ۱۲ مجله مقالات خود را یا مستقلاً (۷ مجله) یا با واسطه یک سایت دیگر روی اینترنت قرار می‌دهند و در کل ۲۲ نفر (۸۱/۵٪) وجود یک سایت را برای مجله‌شان مفید می‌دانند. بیشترین مطالبی که روی سایت قرار دارد به ترتیب چکیده مقالات (۷ مجله)، فهرست (۳ مجله)، مقالات کامل (۲ مجله) و سرمقاله (۱ مجله) بود.

سیاستهای مربوط به چاپ آگهی در مجلات متفاوت بود. ۷ مجله (۲۵/۹٪) اصلاً آگهی چاپ نمی‌کنند. در میان سایر پاسخ‌دهندگان، مقبول‌ترین سیاست خودداری از چاپ آگهی مربوط به محصولات مضر برای سلامتی (۸۵٪) بود. سایر نظرات در جدول ۳ خلاصه شده‌اند.

جدول ۳: نظرات شرکت‌کنندگان در مورد معیارهای چاپ آگهی

معیار	تعداد موافقین	درصد (از ۲۰ پاسخ دهنده)
مضر نبودن محصولات برای سلامتی	۱۷	۸۵
عدم پذیرش آگهی به شرط چاپ همزمان با یک مقاله	۱۴	۷۰
عدم چاپ همزمان مقاله ای در تایید محصول دارویی آگهی شده	۱۳	۶۵
وضوح تفاوت بین مقالات و آگهی‌ها	۱۳	۶۵
محدود نبودن تمام آگهی‌ها به محصولات یک یا دو شرکت خاص	۱۱	۵۵
عدم ارجاع به مقاله در متن آگهی	۷	۳۵
عدم چاپ آگهی‌های مربوط به یک شرکت در بیش از نیمی از شماره‌های یکسال	۳	۱۵

آگاهی شرکت‌کنندگان از بیانیه ونکوور

آگاهی شرکت‌کنندگان از اصول بیانیه ونکوور با استفاده از روش امتیازدهی ذکر شده بررسی شد. حداقل امتیاز کسب شده صفر و حداکثر ۲۶ ($6/5 \pm 7/5$) بود. هیچ فردی امتیاز منفی کسب نکرد. در کل، نمره ۹ نفر (۳۳/۳٪) در حد صفر، ۱۲ نفر (۴۴/۴٪) متوسط (۱-۱۳) و ۶ نفر (۲۲٪) خوب (۱۴-۲۶) بود. متوسط سن افرادی که نمره صفر داشتند ۵۳ سال و افرادی که نمره‌شان متوسط یا خوب بود، ۴۵ سال بود که این تفاوت از نظر آماری معنی‌دار بود ($P=0/05$). ۵۶٪ افرادی که امتیاز صفر گرفتند، تخصصهای بالینی داشتند و ۴۴٪ دارای مدرک PhD بودند. بیشتر سردبیرانی که صفر امتیاز گرفتند مجله‌شان در اینترنت عرضه نمی‌شد (۷۸٪) در مقابل ۵۶٪ مجلات سردبیرانی که نمره متوسط یا خوب گرفتند در اینترنت عرضه می‌شد. دو تفاوت اخیر از نظر آماری معنی‌دار نبود (به ترتیب $P=0/7$ و $P=0/2$).

بحث درباره دو نوع تفسیر داده‌ها، انتشار یکی از مقالات و انتشار نظر گروه دیگر به صورت نامه، تصمیم‌گیری در مرحله داوری، و حتی چاپ هر دو مقاله است. اکثر سردبیران نشریات ایرانی در میان این راه‌حلها ترجیح می‌دهند تصمیم‌گیری را به داوران محول کنند.

طبق قانون اینگلفینگر نتایج تحقیقات نباید قبل از انتشار در مجلات تخصصی به اطلاع عموم برسد (۱۷). بیانیه ونکوور نیز چنین انتشاری را در مورد اخباری که اهمیت فوری برای مردم داشته و با اجازه مسئولین انجام شود، مجاز دانسته است. با اینحال برخی نشریات درموردی دیگر نیز استثنائاتی قائل شده‌اند. مثلاً "New England Journal of Medicine" مواردی از جمله انتشار در سمینارهای علمی، یا اجبار به انتشار بدلیل مسایل قانونی و حقوقی را مجاز دانسته است (۱۸). در مطالعه حاضر نیز بیشتر پاسخ‌دهندگان انتشار اخبار علمی قبل از چاپ در مجله را در صورت اهمیت مطلب برای عموم مجاز دانسته‌اند. چنین پاسخی منطبق با بیانیه ونکوور است ولی در مطالعه Wilkes یک سوم سردبیران چنین انتشاری را کلاً "مردود، یک سوم مجاز و یک سوم تحت شرایطی مجاز می‌دانستند.

حدود یک چهارم مجلات ایرانی در این مطالعه از چاپ هر نوع آگهی خودداری می‌کنند. در میان سایر مجلات ۲ معیار اول که سردبیران ایرانی برای عدم چاپ آگهی ذکر کرده‌اند با بیانیه ونکوور انطباق دارد. وضوح تفاوت بین آگهی و مقالات و محدود نبودن آگهی‌ها به محصولات چند شرکت خاص دو معیار دیگر بیانیه ونکوور هستند که مورد توجه به ترتیب ۶۵٪ و ۵۵٪ شرکت‌کنندگان در این مطالعه بودند.

میزان آگاهی سردبیران شرکت‌کننده در این مطالعه از بیانیه ونکوور را می‌توان در حد ضعیف تا متوسط دانست. Garrow و همکارانش (۱۹) گزارش کرده‌اند که اغلب اعضای هیئت تحریریه مجلات علوم پزشکی، پزشکان درگیر امور درمان هستند که بصورت پاره وقت به کار مجله می‌پردازند و اغلب دوره‌ای در این زمینه ندیده‌اند. درصد بسیاری از سردبیران شرکت‌کننده در مطالعه حاضر PhD دارند و به امور بالینی نمی‌پردازند. با اینحال قابل تصور است که حتی در میان این عده نیز بیشتر افراد در زمینه‌های آموزشی و تحقیقاتی به فعالیت پردازند و وقت کمتری به

تعریف و وظایف هیات تحریریه در مجلات علوم پزشکی ایران برمی‌گردد. گرچه در مطالعه Wilkes (۱۵) نیز تنها ۱۲٪ سردبیران گفتند که هیچ یک از داورانشان کارمند مجله نیستند و ۵٪، فقط اعضای هیات تحریریه را به عنوان داور در نظر می‌گرفتند.

بیانیه ونکوور در مورد تعارض منافع اعتقاد دارد که سردبیران باید از جزئیات تعارض منافع نویسندگان آگاه باشند و از تصمیم گرفتن در مورد مقالاتی که به نحوی به منافع شخصی‌شان مربوط می‌شود خودداری کنند. با اینحال اغلب سردبیران ایرانی در مورد تعارض منافع سیاست خاصی ندارند. در مطالعه Wilkes نیز تنها ۴۰٪ سردبیران خواستار روشن شدن تعارض منافع نویسندگان به طور کامل می‌شدند. طبق بیانیه ونکوور افرادی نویسنده مقاله محسوب می‌شوند که هر سه معیار (۱) نقش اساسی در طراحی یا جمع‌آوری داده‌ها یا آنالیز، (۲) نوشتن متن اولیه یا تصحیح آن و (۳) تایید متن نهایی را دارا باشند (۱). نظرات اغلب سردبیران ایرانی در مورد معیارهای نویسندگی کم‌ویش با بیانیه ونکوور همخوانی دارد. با اینحال فقط ۴ نفر تمام معیارها را قبول دارند و ۱ نفر می‌داند که این معیارها همگی در بیانیه ونکوور موجودند. این نتایج مشابه نتایجی است که Bhopal و همکاران (۱۶) در بررسی اعضای هیات علمی یک دانشکده پزشکی بدست آورده‌اند. در مطالعه یاد شده ۷۶٪ افراد موافق معیارهای نویسندگی بودند ولی فقط ۵ نفر (از ۶۶ نفر) تمام معیارها را می‌دانستند و ۱ نفر می‌دانست که تمام معیارها باید موجود باشند.

در بیانیه کمیته بین‌المللی سردبیران، چاپ مجدد مقاله‌ای که قبلاً "بصورت خلاصه ارایه شده مجاز دانسته شده است. سردبیران ایرانی نیز اغلب با این نظر موافقتند. همچنین همانطور که سردبیران مجلات کشور نظر داده‌اند، چاپ مجدد یک مقاله حتی به زبان دیگر نیاز به هماهنگی سردبیران دو مجله دارد.

تدوین کنندگان بیانیه ونکوور معتقدند سردبیر موظف است در مواردیکه دو مقاله با نتایج متفاوت از یک مطالعه واحد دریافت کند، در ابتدا با ایجاد هماهنگی بین دو گروه نویسنده آنها را به تدوین یک مقاله تشویق کند. راههای دیگری که در این بیانیه ذکر شده‌اند، انتشار یک مقاله با

تشکل‌های سردبیران و سازماندهی آنها در جهت آشنایی بیشتر با اصول بین‌المللی انتشار تحقیقات پزشکی می‌توان کیفیت مجلات را به استانداردهای جهانی نزدیکتر کرد. چنین تشکلی همچنین می‌تواند به شفاف شدن روشهای داوری مجلات و استاندارد شدن Peer review در مجلات ایرانی کمک کند.

تشکر و قدردانی

نویسندگان مقاله برخود لازم می‌دانند از تمام سردبیران محترم نشریات که با صبر و حوصله آنان را در انجام این مطالعه یاری دادند، تشکر نمایند.

مجله اختصاص دهند. جوازتر بودن سردبیرانی که امتیاز بالاتری داشتند، احتمالاً نشان دهنده این است که سردبیران جوازتر فرصت بیشتری دارند.

تعمیم نتایج این مطالعه به کل سردبیران نشریات علوم پزشکی ایران نیاز به دقت دارد. حدود نیمی از سردبیران در جلسه شرکت نکردند. همچنین به علت خود ایفا بودن پرسشنامه احتمال دارد تعدادی از سؤالات درست پاسخ داده نشده باشند. برای رفع این مشکل گروه تحقیقاتی درصدد انجام مصاحبه با تمام سردبیران است تا نتایج دقیق‌تری بدست آید. نظرات اغلب سردبیران مجلات پزشکی کشور تفاوت فاحشی با اصول پذیرفته شده بیانیه ونکوور ندارند، باینحال آشنایی ۷۷/۷٪ آنها از بیانیه ونکوور در حد کم یا متوسط بود. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که با ایجاد

REFERENCES

1. International Committee of Medical Journal Editors. Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals. *Ann Intern Med* 1997; 126: 36-47.
- ۲- راهنمای نویسندگان مقالات براساس پیش نویس معاهده تهران. *مجله غدد درون ریز و متابولیسم ایران*، سال اول، شماره ۱، صفحات ۷۲ تا ۷۳، ۱۳۷۸، تهران.
3. Good CD, Parente ST, Rennie D, et al. A worldwide assessment of medical journal editors practices and needs results of a survey by the World Association of Medical Editors. *S Afr Med J* 1999; 89: 397-401.
- ۴- روشن ضمیر فریدون. گزارش سردبیر همراه با طرح یک مسأله. *پژوهنده*، سال سوم، شماره ۱۰، صفحات الف تا ح، ۱۳۷۷.
5. Wilcox LJ. Authorship the coin of the realm, the source of complaints. *JAMA* 1998; 280: 216-7.
6. Eldredge J. Characteristics of peer reviewed clinical medicine journals. *Med Ref Serv Q* 1999; 18: 13-26.
7. Kanter MH, Taylor JR. Accuracy of statistical methods in Transfusion: a review of articles from July/August 1992 through June 1993. *Transfusion* 1994; 34(8): 697-701.
8. Junker CA. Adherence to published standards of reporting. *JAMA* 1998; 280: 247-49.
9. World Association of Medical Editors (WAME). The Relationship Between Journal Editors-in-Chief and Owners WAME Statement on Editorial Independence. June 19, 2000. Available from <http://www.Wame.org/>
10. Deckersin K, Fredman L, Flegal KM, et al. Is there a sex bias in choosing editors? Epidemiology journal as an example. *JAMA* 1998; 280: 260-4.
11. Colaianni LA. Peer review in journals indexed in Index Medicus. *JAMA* 1994; 272: 156-58.
12. Goodman NW. Survey of fulfillment of criteria for authorship in published medical research. *BMJ* 1994; 309: 1482.
13. [Editorial] Tracking the peer review process. *N Engl J Med* 2000; 343: 1485-86.
14. Handysides S. CDR Review's editorial Process: a survey of papers published in 1995. *Bur* 1996; 6: R176-R178.
15. Wilkes MS, Kravitz RL. Policies, practices and attitudes of North American medical journal editors. *J Gen Intern Med* 1995; 10: 443-450.

16. Bhopal R, Rankin J, McColl E, et al. The vexed question of authorship: views of researchers in a British medical faculty. *BMJ* 1997;314(7086):1009-1012.
17. Relman AS. The Ingelfinger rule. *N Eng J Med* 1981;305:524-26.
18. [Editorial], The Ingelfinger rule revisited. *N Eng J Med* 1991;325:1371-73.
19. Garrow J, Butterfield M, Marshall J, et al. The reported training and experience of editors –in-chief of specialist clinical medical journals. *JAMA* 1998;280:286-87.